

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛІ

ОРГАН МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ДРУГИЙ РІК ВИДАННЯ

4

ЛИПЕНЬ — СЕРПЕНЬ

ДЕРЖАВНЕ
УЧБОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИДАВНИЦТВО
«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
Київ—1952

З М І С Т

Добре підготуватися до нового навчального року!	Стор. 3
---	------------

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

<i>В. В. ІВАШИН</i> — Народний поет Білорусії	9
<i>В. В. ЛЕСИК</i> — Критерії художності літературного твору	19
<i>Л. Д. ІВАНОВ</i> — Художня майстерність М. Коцюбинського	29

МЕТОДИКА ЛІТЕРАТУРИ

<i>В. С. САВЕНКО</i> — Вивчення поеми В. Маяковського «Володимир Ілліч Ленін» у 10 класі	41
<i>М. П. МИЦЕНКО</i> — Розкриття характерів у п'єсі І. Карпенка-Карого «Хазяїн»	59

З ДОСВІДУ ШКОЛИ

<i>О. М. БАНДУРА</i> — Письмові роботи вступників	59
<i>І. І. СОРОКОПУД</i> — Літературні екскурсії до музею Т. Г. Шевченка в Каневі	67

ТРИБУНА СЛОВЕСНИКА

Про підручники з української літератури для середньої школи	71
<i>О. Л. КОРЧИК, Г. В. БОГАЧОВ, К. О. ХОДОСОВ, Ф. Т. ГАВРИЛКО, Т. М. БОРИСОВЕЦЬ</i> — Чи потрібний підручник з української літератури для 5—7 класів?	71

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

<i>А. ОСТРОВСЬКИЙ</i> — Н. И. Кудряшев. Об изучении языка художественных произведений в V—VII классах	81
<i>І. СИНІЦЯ</i> — Из опыта работы по литературе в средней школе	81

ХРОНІКА

<i>М. ВИШНЕВСЬКИЙ, О. КОВАЛЬЧУК</i> — Екзамени з літератури	91
---	----

КОНСУЛЬТАЦІЯ

<i>Н. Д. ТАРАСЕНКО</i> — Як вивчати вірш П. Тичини «На захист миру» в 7 класі. Нові книги	91
---	----

БФ 03702.	Головний редактор: заслужена вчителька кандидат педагогічних наук <i>Т. Ф. Бугайко</i> . Редакційна колегія: дійсний член Академії наук УРСР проф. <i>О. І. Білецький</i> , кандидат педагогічних наук <i>П. К. Волинський</i> , дійсний член Академії наук УРСР проф. <i>М. К. Гудзій</i> , кандидат філологічних наук <i>С. А. Крижанівський</i> , заслужений учитель <i>М. І. Лук'яненко</i> , <i>І. О. Синиця</i> , <i>Н. Є. Чекин</i> . Відповідальний секретар <i>П. Д. Мисник</i> .
Замовлення 3452	
Тираж 20 000	

Журнал «Література в школі»
(на українському мові)

Техн. редактор *О. О. Чала*.

Коректор *В. Й. Шпиль*

Адреса редакції: Київ, Ново-Павлівська, 2. Телефон 6-50-43.

Друк. арк. 6. Обл.-видавн. арк. 9,8. Формат паперу 70×108^{1/16}.
Підписано до друку 9/VII 1952 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

З ДОСВІДАУ ШКОЛИ

О. М. БАНДУРА.

Український науково-дослідний
інститут педагогіки

Письмові роботи вступників

Письмові роботи вступників до вузів завжди цікаві тим; що дають можливість встановити (хоч і не повною мірою) досягнення і типові недоліки в літературній освіті випускників середніх шкіл та скласти певне уявлення про стан викладання літератури в школі. Роботи вступників 1951 року становлять особливий інтерес, бо минулого навчального року викладання мови й літератури провадилось на нових засадах — на основі історичних праць Й. В. Сталіна з питань мовознавства.

Спинімося стисло на роботах вступників до Київського державного університету.

Кожному потоку вступників було запропоновано три теми: дві історико-літературні і одна публіцистична. А що потоків нараховувалось більше десяти, то охоплено майже всі визначні твори української дожовтневої і радянської літератури.

Розкриваючи теми, вступники не тільки повинні були добре знати програмний матеріал, а й вправно оперувати ним, самостійно мислити, аналізувати і синтезувати.

Переважна більшість письмових робіт вступників відзначається повнотою розкриття теми, логічністю і конкретністю викладу, правильною літературною мовою, орфографічною і пунктуаційною грамотністю.

Випускники середніх шкіл показали ґрунтовну обізнаність з текстами творів, розуміння літературних фактів і явищ та обумовленості їх соціальним буттям, а також розуміння явищ суспільного життя певного історичного періоду. Полум'яна любов до Батьківщини, непримиренна ненависть до її ворогів, гордість за свій могутній і вільний народ, відданість партії і вождю трудящих великому Сталіну — сповнюють всі роботи, незалежно від теми.

Робіт історико-літературного характеру, які б зосереджувались тільки на самому творі, відірвано від життя, дуже мало. Як відомо, характер письмових творів учнів, манера викладати думки у великій мірі залежить не тільки від теми, а й від творчої ідивідуальності кожної людини. Ця особливість проявилась, звичайно, і тут: одні роботи написані в піднесеному тоні, сповнені пафосу і гарячого почуття, інші — сухіші, діловитіші.

Цікаво відмітити, що не відчувається різниці між роботами, написаними випускниками міських і сільських шкіл: молоді радянські громадяни дістають в усіх наших середніх школах належну освіту і виховання.

Відмінних робіт досить значна кількість — процентів 15—17.

Однією з кращих і типовою для кращих є робота вступника С. (Павлоградська середня школа, Дніпропетровської області) на тему: «Риси нової людини в п'єсі О. Корнійчука «Платон Кречет». Наводжу її текст повністю.

П л а н: 1. Нові люди в п'єсах Корнійчука.

2. Платон — герой нашого часу.

3. Берест — партійний керівник.

4. Риси нових людей в образах Ліди, Бублика, Христини Архипівни.

5. Виховне значення образів п'єси «Платон Кречет».

«Ми сьогодні не ті, що були вчора,
і завтра будемо не ті, що були сьогодні».

(А. О. Жданов).

О. Є. Корнійчук — один з найвидатніших і найталановитіших драматургів Радянської України. Заслуга його та, що він завжди відгукується на всі події життя. Тому його п'єси такі злободенні. В п'єсах Корнійчука виступає нова радянська людина, заповітною мрією якої є вірне служіння радянському народові, соціалістичній Батьківщині, комуністичній партії.

Вперше в українській літературі Корнійчук вивів образи нових людей в п'єсі «Платон Кречет».

Молодого лікаря-хірурга Платона Кречета виховала радянська влада. Виходець з сім'ї робітника-залізничника і сам колишній робітник, при радянській владі він здобув вищу освіту. Платон насамперед — мужня, вольова людина, сміливий новатор. Він не заспокоюється на тому, що здобув у стінах інституту. Його творча думка йде далі. Наука повинна служити народові — такий його девіз. Прагнучи продовжити життя людини, він викликає на бій передчасну смерть.

Але не легко було працювати Платону. Аркадій, завідувач лікарні — відстала людина, егоїст, який власні інтереси ставить над усе — всіляко намагається перешкодити його творчій роботі. Він обвинувачує Платона в тому, що після його операцій хворі гинуть. Тимчасово відвертається і Ліда, яку Платон покохав. Умови для роботи склались несприятливо, але молодий хірург не розгубився, бо впевнений у перемозі. В нашій країні не залишаються без уваги відкриття в науці. Радянська влада і партія завжди допомагають нашим ученим. Прийшли на допомогу і Платону. Голова виконкому Берест своєчасно зрозумів безпідставність обвинувачень Аркадія і в тяжкий для Платона момент подав йому потрібну моральну підтримку.

Платон Кречет — всебічно розвинена людина. Він не тільки любить свою професію і віддає їй всі сили, але й бере активну участь у громадському житті міста, захоплюється музикою, любить літературу, квіти, життя.

Дати якомога більше сонця людині — ось про що мріє Платон.

«Украдено сонце в людини на мільйон років. Ми повертаємо його», каже він Бересту.

Платон — пряма й принципіальна людина. Ніжно кохає він Ліду, але не вагається розкритикувати її проект санаторія, бо будинок за цим проектом забрав би багато сонця у людей. Загальнонародні інтереси Платон ставить вище за особисті.

Велику силу волі, мужність і рішучість Платона підкреслено в сцені операції наркома. Хворий і морально знесилений, Платон робить дуже складну і важку операцію. У боротьбі з смертю він перемагає.

Кречет виступає в п'єсі не сам: його підтримують такі ж, як і він, благородні і чесні радянські люди.

Це насамперед Берест. Як партійний керівник, він прекрасно розуміється на людях і безпомилково визначає місце кожного радянського трудівника. Платону він створює всі умови для плідної роботи, Аркадія і Бочкарьову посилає на низову роботу.

Ліда під впливом Аркадія відвертається від Платона, обвинувативши його в смерті батька та несправедливості щодо її проекту. Але пізніше вона зрозуміла, що правда на боці Платона. Ліда — чесна радянська людина, тому вона щиро визнала свої помилки і переборола їх.

Терентій Бублик 25 років працює лікарем. Але справжнього творчого щастя праці він зазнав лише при Радянській владі. Він уже старий, але невтомно працює, подаючи допомогу людям.

Лише в одній дії зустрічаємося ми з Христіною Архипівною. Вона сама розповідає, як під час громадянської війни врятувала від смерті комісара, коли «втєкла вся медицина». Вона теж вольова і рішуча людина.

Цінними рисами нових радянських людей наділені й інші персонажі п'єси — мати Платона, Валя, Стюпа.

Кречет, Бублик, Берест, Ліда й інші — це морально красиві, духовно багаті люди, для яких соціалістична праця є справою честі, доблесті і героїства, законом життя.

Начало творчої праці — це основне в характерах героїв п'єси. Цим і відрізняється радянська людина від людини будь-якої капіталістичної країни, яка ще тягне на своїх плечах ярмо капіталістичного рабства.

Ось чому саме ця п'єса Корнійчука має велике виховне значення. Вона вчить молоде покоління любити працю, бути завжди принципіальними, мужніми, відданими своїй Батьківщині.

Прочитавши цю п'єсу, хочеться жити і працювати, як жили і працювали молодий радянський хірург Платон Кречет та його друзі.

Ця робота, безперечно, заслуговує відмінної оцінки.

Насамперед потрібно відмітити повну відповідність змісту твору поставленій меті. Специфіка учнівських творів вимагає, щоб у невеликій за розміром статті викласти досить значний матеріал. В даному разі потрібно розглянути цілу галерею типів. Правда, тут справа спрощувалась тим, що треба дати не всебічну характеристику їх, а тільки відмітити те нове, що з'явилося у наших людей за Радянської влади, коли трудяща людина вперше в історії відчула себе громадянином у повному розумінні цього слова, господарем своєї країни, коли вона стала будівником комуністичного суспільства.

Але разом з тим тут виникають нові труднощі: щоб правильно розв'язати завдання, потрібно виділити з багатогранного людського характеру тільки відповідні риси. Вступник в основному з цим упорався.

Образ Платона Кречета він розглядає детально, бо в ньому риси нової людини знайшли найповніший вираз. Про інших позитивних героїв він говорить дуже коротко, але все ж вдало підкреслює визначальні риси їх характеру. Так, в образі Бублика відмічено його безмежну любов до праці і сумлінне ставлення до своїх обов'язків. В характері Ліди підкреслена цінна риса чесної радянської людини: через самокритичне ставлення до своїх вчинків і переконань очищатися від пережитків капіталізму в свідомості. В образі Береста вказано на головні риси керівника нового типу: глибоке знання людей, уміння розставити їх на роботі відповідно до їх здібностей і уподобань, швидко реагувати на події. Але нічого не сказано про довір'я і авторитет, якими він користується серед безпартійних.

У викладі матеріалу немає сліпого наслідування підручника. Відомості, одержані з книг і уроків, трансформувалися у міцні знання, у достовірності яких вступник твердо переконаний. Думки викладено логічно, послідовно. Висунувши якесь положення, вступник звертається до твору, звідки черпає докази та ілюстрації. Але він не переказує детально епізодів і сцен п'єси, а тільки одним-двома реченнями нагадує їх основний зміст. Цитата з твору органічно вплетена у тканину роботи: вона не повторює вже висловленого положення, а ілюструє і доповнює його. Переданий своїми словами відомий вислів Й. В. Сталіна про величезну моральну перевагу радянської людини над усяким зарубіжним високопоставленим чинушею вдало підсилює думку вступника. Епіграф точно визначає ідейно-тематичний зміст роботи в цілому.

З погляду побудови дана робота являє собою цілком завершене композиційне ціле, пройняте однією провідною думкою. Цьому сприяв план, розроблений досить уважно. Стислий і чіткий, він визначив як основний напрям роботи, так і обсяг її. (До плану можна зробити тільки одне зауваження: пункт другий — «Берест — партійний керівник» — дано надто загально). Композиційні частини роботи пропорціональні і тісно зв'язані між собою. В короткому вступі мова йде про те, що в п'єсах О. Корнійчука введено людей нового типу; в основній частині розкрито риси характеру їх, а у висновках вказано, що високі виховні якості п'єси полягають саме в зображенні характерів і вчинків нових людей.

Аналізуючи мову цієї письмової роботи, відмічаємо невірну побудову деяких речень, окремі невдалі вирази («подає підтримку») або непотрібне повторення одного і того ж слова в суміжних реченнях («п'єса» у вступі). Але в цілому мова роботи літературна, лексично багата, емоційно насичена; слова вживаються в точному їх значенні. Немає тут мовних трафаретів типу: «Платон Кречет — головний герой п'єси», нема намагання наслідувати мову підручника. За незначним винятком, речення побудовані вірно з погляду синтаксису і логіки. Кожне наступне речення продовжує, доповнює або ширше розгортає зміст попереднього.

«Порожніх» фраз, які не несуть ніякого ідейно-тематичного навантаження, тут зовсім не знаходимо.

Як хибу роботи потрібно відмітити те, що вступник нічого не говорить про художні і жанрові особливості п'єси Корнійчука. Треба сказати, що це типовий недолік розглядуваних письмових робіт. Очевидно, при вивченні літературного твору художніми особливостями, які обумовлюють його неповторну своєрідність, не завжди приділяється належна увага.

Цікава ще одна особливість роботи. Наприкінці вступник говорить про своє ставлення до героїв п'єси, які є для нього взірцем. Але якби він навіть не сказав цього, то з самої роботи, з того, що про нових людей вступник говорить з симпатією, а про відсталих — з презирством, можемо зробити висновок: погляди нових людей стали його власними переконаннями. Отже, в даному випадку ми можемо констатувати виконання одного з основних педагогічних завдань: дати не тільки повноцінні знання з літератури, а й здійснювати на кращих зразках художніх творів виховання молодого покоління в дусі комунізму.

Можна навести ще багато хороших зразків творів, в яких глибоке і свідоме засвоєння програмного матеріалу сполучається з умінням грамотно, логічно правильно викладати думки в письмовій формі.

Але в досить значній частині робіт виявлено ряд істотних недоліків, які потрібно тут розглянути, щоб з'ясувати причину виникнення їх і намітити шляхи подолання.

Перша вимога, яку ми ставимо до письмових робіт, — повна відповідність змісту поставленій темі. Найпоширенішою хибою вказаної частини робіт якраз і є невиконання цієї вимоги. Особливо це стосується публіцистичних тем, де потрібно розглянути ряд творів під певним кутом зору. Так, у письмових роботах на тему «Москва — прапорносець нової епохи» вступники часто починають виклад від заснування Москви, розповідають про її роль у боротьбі Русі і різними загарбниками, особливо докладно — про Велику Вітчизняну війну. Про Москву ж як центр нової культури, як столицю першої в світі соціалістичної держави, як штаб боротьби за мир сказано або дуже мало, або зовсім нічого. Ось початок роботи вступника Г. (Свичківська середня школа, Дрогобицької області): «Ще в 1147 році російський цар Юрій Долгорукий спорудив перші будинки».

Принагідно слід зауважити, що тут дві фактичні помилки: по-перше, Юрій Долгорукий — не цар, а князь; по-друге, Юрій Долгорукий спорудив не просто будинки, а фортецю з дерев'яною стіною, валом і ровом.

Роботи на тему «Сталінський план перетворення природи в дії» часто зводяться до реєстрування і переказу змісту урядових документів. В окремих роботах ні слова не сказано про хід виконання плану, не названо жодного імені, не описано жодного трудового подвигу. Конкретний життєвий матеріал тут підмінюється пишномовними і абстрактними фразами про працю наших людей взагалі.

В поодиноких роботах на тему «Змалювання колгоспного села за п'єсами О. Корнійчука» розглянуто і такі п'єси: «Загибель ескадри», «Платон Кречет», «Макар Діброва». При цьому вступник зовсім забуває про тему, названу в заголовку його роботи, і говорить про творчість Корнійчука в цілому. В результаті ні одна з груп творів драматурга не схарактеризована більш-менш повно.

Більшість робіт на тему «Риси нової людини в п'єсі О. Корнійчука «Платон Кречет» — дають лише розгорнену характеристику Платона. Інші персонажі або зовсім забуті, або пригадані похапцем і через те не завжди відповідають темі. Так, вступник Л. (Конотопська середня школа № 51) детально аналізує образ Кречета, а з усіх інших згадав чомусь лише Бублика, мимохідь зауваживши, що він «за 25 років своєї

роботи вислухав 90 тисяч сердець», але ніяких висновків з цього факту не зроблено.

Невмінням вибрати з засвоєного матеріалу найпотрібніше з метою найбільш повного розкриття теми також характерні роботи про того чи іншого літературного героя (Миколу Джерю, Чіпку тощо).

Часто виклад починається з характеристики всього твору, іноді навіть дається історія його написання, а потім уже вступник звертається до головного персонажа. Окремі роботи починаються навіть з загальної характеристики творчості письменника. Наприклад, у роботі вступниці Я. (Київська середня школа № 44) на тему «Чіпка — протестант проти соціальної несправедливості» матеріал розподілено так: на цілу сторінку дана загальна характеристика творчості Мирного, півсторінки — характеристика роману в цілому, півтори сторінки — образ Чіпки, одна сторінка — значення творчості Мирного (а не образу Чіпки). Характер головного персонажа (чого вимагає тема) залишився неповністю розкритим — він потонував у масі другорядного матеріалу.

Очевидно, деякі вчителі знижують вимоги до письмових робіт: при оцінці їх захоплюються тільки змістом і не звертають уваги на відхід від теми. Цілком природно буде допустити, що й при опитуванні вони не вимагають точних і конкретних відповідей. При такій постановці справи учні не привчаються до логічно-правильного мислення, до дисципліни думки, до спостережливості; в них не виховується цінне вміння — відшукати і виділити головне.

Звідси висновок: суворо і послідовно вимагати від учнів повної й абсолютної відповідності змісту письмової роботи поставленій темі; навчити учнів творчо осмислювати тему, відбираючи з засвоєних знань тільки те, що допомагає найповнішому розкриттю її.

Багато прикрих недоліків знаходимо і в самій побудові письмових робіт. Взятши якусь тему, вступник часто не продумає її, як слід не уявляє собі структури свого майбутнього твору, не складає плану. А тому в таких роботах немає послідовності і чіткості у викладі матеріалу. Наприклад, у роботі вступника Ч. (Київська школа робітничої молоді № 33) написано: «Кіров діє по-більшовицькому. Він діє на Кавказі. Його там поважають. Коли Осипа було поранено, він до останньої хвилини тримається мужньо, і коли почуває, що вмирає, ховає на грудях червоний прапор».

Далі розповідається про діяльність Кірова в Ленінграді. Очевидно, вступник записував усе, що міг пригадати.

Непропорціональність окремих частин дуже характерна для гірших робіт. Великий вступ, безсистемний і неповний виклад, куці висновки — ось їх загальна схема. В деяких роботах і зовсім немає вступу або висновків, наявність яких у письмовій роботі абсолютно необхідна: це привчає учнів робити узагальнення, коротко формулювати ідею власної роботи; тут учень зіставляє минуле з сучасним, розповідь про своє ставлення до даного твору або до його персонажів тощо.

Недоліки композиції майже завжди є наслідком відсутності плану. Якщо план і є, то складений він часто не уважно, пункти його нечіткі, неконкретні, в них не враховано обсягу композиційних частин. Наприклад, у роботі вступниці Б. (Київська середня школа № 94) на тему «Відображення класової боротьби в період відбудови в романі А. Головка «Бур'ян» дано такий план:

1. Характеристика доби.
2. Суть класової боротьби на селі.
3. Головний герой роману — Давид Мотузка.
4. Життя на селі в наш час.

Вступ дуже великий (1 і 2 пункти), основна частина неповна (дано тільки характеристику Мотузки), а останній пункт надто загальний.

Якщо писати роботу у повній відповідності з цим планом, то неможливо розкрити дану тему.

В деяких роботах сплутано пункти плану з композиційними моментами.

Можна знайти і такі приклади, коли план є, але робота зовсім не відповідає йому. Очевидно, склавши план, вступник забув за нього і писав навмання.

Для того, щоб письмова робота мала струнку і чітку побудову, щоб окремі композиційні частини її були пропорціональні і закруглені, конче потрібний план, бо він є кістяком роботи: план організовує знання учнів, мобілізує їх думку і спрямовує її в потрібному напрямі. Зручніше і легше для учнів писати роботу за таким планом, в якому вказані і композиційні моменти:

1. Вступ (такі-то пункти плану).
2. Виклад (такі-то).
3. Висновки (такі-то).

Звичайно, план дасть користь лише тоді, коли робота писатиметься у повній відповідності з ним. Інакше він обернеться на непотрібний додаток, на який даремно витрачено час.

* * *

Як позитивне явище треба відмітити той факт, що з усієї кількості робіт не знаходимо жодної, яка б хибно трактувала те чи інше історико-літературне явище або невірно визначала ідейну спрямованість твору — хіба що неповно або однобічно. Так, поему Т. Шевченка «І мертвим, і живим...» характеризують тільки як гнівне викриття антинародної суті космополітизму і лібералізму освіченого дворянства і не вказують, що поряд з цим Шевченко палко закликає до революції, пророкує її. Ідейну спрямованість роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» визначають, як засудження кріпосництва, забуваючи, що Мирний не ідеалізував і «звільнення», і капіталізм, який приніс трудящим нове рабство.

Треба також відмітити, що окремі вступники нечітко собі усвідомлюють особливості відображення дійсності в художній літературі, не зовсім розуміють зв'язок між типом і прототипом. Так, в одній роботі твердиться, що А. Головка в романі «Бур'ян» «показує події, які мали місце в одному з сіл Кіровоградської області». Безперечно, «димівщина» послужила поштовхом і в певній мірі матеріалом для написання роману, та події, описувані письменником, не є точна копія «димівщини». В іншій роботі вказано, що Мирний «під ім'ям Чіпки змалював розбійника Г'нидку». Це теж невірно. Панас Мирний зустрічав немало людей, які в тогочасному суспільстві ставали «пропащою силою», спостерігав і вивчав їх. Інакше Чіпка не був би соціальним типом.

Деякі роботи дуже переобтяжені цитатами. Так, у роботі вступниці Х. (Київська середня школа № 57) вони становлять не менше одної третини: авторський текст зводиться до коротких (одно-двоє речень) коментарів.

Частіше зустрічається невміння ілюструвати певне положення цитатою або ствердити посиланням на відповідне місце твору. Наприклад, вказавши, що Микола Джеря «рішучий і вольовий», вступник Д. (Розважівська середня школа, Київської області) пише: «Закохавшись у Кавунову наймичку Нимидору, він переконує своїх батьків і стає на шлях одруження з нею».

Не говорячи вже про невідповідність між поважним тоном («стає на шлях») і другорядним змістом, потрібно відмітити, що в повісті знаходимо багато значно яскравіших місць, де в дії показано ці риси непри-

миренного бунтівника і полум'яного борця з соціальною несправедливістю. Та автор роботи їх не пам'ятає.

Подібних помилок можна легко уникнути, якщо учні, уважно читаючи художні тексти, глибоко усвідомлюватимуть прочитане, точно запам'ятовуватимуть найвизначніші місця і вивчатимуть напам'ять окремі вирази й цілі уривки.

Треба відмітити також нечіткість характеристики дійових осіб. Часто вступник намагається написати про літературного героя все, що пам'ятає, не відділяючи основного від другорядного. Наприклад, Миколу Джерю дуже докладно характеризують з побутової точки зору, тобто через його взаємини з Нимидорою, батьком, матір'ю, а про Джерю як соціально-історичний тип говориться дуже мало. Частково це стосується й характеристики образу Чіпки, героїв Марка Вовчка та ін.

Іноді вступники змішують поняття літературного образу з літературним портретом. Звичайно, портрет — один з моментів характеристики героя твору. Але окремі вступники не знають, що ці поняття не є тотожні. Наприклад, у вже згаданій роботі вступника Д. читаємо: «Нечуй-Левицький хорошими рисами змалював образ Миколи: чорне волосся на голові, чорні рівні брови виразно блищали на білій свитці».

Звідси висновок: щоб учні — усно і письмово — вміли дати коротку вичерпну характеристику дійової особи, щоб вони не губились у матеріалі і не розпорошувались на дрібниці, потрібно наполегливо домагатися ясного і чіткого усвідомлення ними провідних, визначальних рис характеру дійової особи, для чого під час пояснення й опитування, а також при кожній іншій нагоді наголошувати на них; другорядні риси повинні лише допомагати повнішому розкриттю образу, але ні в якому разі не закривати і не підміняти собою головних.

Вкорінення вчення товариша Сталіна про мову у викладання літератури уже дало відчутні позитивні наслідки. Це насамперед стосується збагачення лексичного запасу і підвищення рівня грамотності письмових робіт.

Але ще далеко не зовсім переборені негативні наслідки минулих років, коли мові відводили другорядне місце у вивченні літератури.

Досить поширеною помилкою є вживання слів не в тому значенні, якого вимагає даний контекст: «слухачі видовища», «приймає значення», «тяжко працює, щоб марно прогодувати сім'ю» тощо.

Коли ж у реченні збігаються два-три неточно вжитих слова, то вислів перекручується так, що не відразу можна зрозуміти думку, вкладену в нього, а іноді й зовсім неможливо здогадатися, що хотів сказати автор. Наприклад, у роботі вступниці П. (Житомирська середня школа № 14) написано: «Навіть речі говорив, що його займає».

Помітно, що вступники іноді погано розуміють зміст окремих слів, бо вживають їх недоречно: «йому шкодить абстракція думки», «саркастична сатира», «ці повстання мають бунтарський характер» тощо.

Характерним показником стилістичної неграмотності є невправність у вживанні імен і займенників. Таких прикладів можна навести чимало. Найбільш показова з цього погляду робота вступниці З. (Київська середня школа № 45). Тут чотири суміжних речення починаються ім'ям Платон, у п'ятому воно на кінці, а на вступній сторінці тричі підряд вжито займенник він (Аркадій). В цій же роботі зустрічаємо і повторення цілих речень.

Ті вступники, які почувають себе невправними у викладі думок на письмі, намагаються говорити словами підручника. Адже підручник для учня є зразком критичного розбору літературних творів. Вирішивши, що краще, як у підручнику, не скажеш, вступник силкується пригадати відповідне місце, але, звичайно, дослівно відтворити його не може. В ре-

зультаті виходять якісь «мовні потвори», де плутана думка знаходить свій вираз у скаліченому вислові.

За роки перебування в школі учні повинні не тільки оволодіти орфографічною і пунктуаційною грамотністю, а разом з тим навчитися правильно будувати речення і придбати значний лексичний запас. Для цього необхідно повсякденно збагачувати мову учнів, невтомно боротись за повнозначне, точно вжите слово; домагатися, щоб учні висловлювалися стисло, виразно, по суті. В цій роботі вчителеві велику допомогу подає вивчення мови художніх творів.

В той же час учитель повинен боротись з рабським наслідуванням чужих висловів, насамперед підручника; на конкретних прикладах показувати, що ту саму думку можна висловити різними способами. При цьому ні в якому разі не можна орієнтувати учнів 8—10 класів тільки на просте речення. Така настанова, звичайно, полегшує роботу вчителя, але дуже шкідлива для учнів. Вчитель-словесник зобов'язаний поступово навчити їх володіти складним реченням. Адже програмний матеріал з класу в клас ускладнюється, а складна думка вимагає складного виразу.

Потрібно вказати ще на одне негативне явище — ігнорування графіки та незадовільне зовнішнє оформлення. У більшості робіт, навіть відмінних і хороших, немає абзаців — робота становить або один суцільний абзац, або кожне речення починається з нового рядка. Віршовані цитати часто пишуться в один рядок або рядки розриваються довільно. Іноді учні пишуть і на полях, хоч місце для них було відкреслено: очевидно, в авторів таких робіт немає звички їх додержуватися. Дуже часто на титульній сторінці починається текст письмової роботи, хоч у кінці і залишаються чисті аркуші.

Звичайно, це питання дрібне, другорядне, порівнюючи з раніш розглянутими, але в письмовій роботі теж має своє значення. Вчитель повинен звертати увагу на те, щоб учні правильно розбивали на абзаци свої письмові роботи, бо це сприяє більшій компактності і логічності викладу. Потрібно вимагати і графічно точної передачі цитат, оскільки певна розбивка тексту на рядки зв'язана з потрібним відтінком думки. Відповідне зовнішнє оформлення надає письмовим роботам охайного і культурного вигляду.

Письмові роботи вступників до вузів у минулому році в цілому справляють непогане враження. Проте ще не всі наші випускники володіють мовою в такій мірі, щоб легко і правильно висловлювати свої думки на папері, не всі вони за роки навчання в школі встигають виробити хороший стиль. Навчити учнів писати письмові роботи, які б задовольняли всі вимоги, — справа серйозна, складна, вимагає напруженої праці і вчителя і учня на протязі майже всіх шкільних років, особливо трьох останніх. В основу цієї роботи має бути покладене вчення товарища Сталіна про мову, зокрема положення про зв'язок мови й мислення.